

Карацук М.Г.

*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ВЛАДА В ТЕНЕТАХ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. Дослідження присвячене аналізу комунікації та влади в контексті конфліктної та консенсусної моделей політики. Розкривається, що в сучасній соціально-політичній теорії влада виявляється тісно взаємопов'язаною з комунікативними процесами. В залежності від того, з якої моделі соціально-політичного життя, конфліктної або консенсусної виходить дослідник, вибудовується характер тлумачення влади як продуктивного або негативного феномену.

Ключові слова: влада, мережа, комунікація, дискурс, політика, конфлікт, консенсус

Завдяки розвитку новітніх інформаційних технологій в сучасному суспільстві виникають нові форми комунікацій, котрі з неминучістю позначаються на способах здійснення влади. Виникнення різноманітних каналів комунікації на основі відкритого доступу до інформації та знань спричиняє появу нових типів *соціальних зв'язків*. Це тягне за собою формування нових типів організації в інформаційну еру — мережевих. В якості організуючого інструменту мережі володіють беззаперечними перевагами завдяки притаманним їм гнучкості та здатності швидко адаптуватися до «плинного суспільства». Саме цим обумовлене поширення мережевих організацій в усіх сферах економічної та соціальної життєдіяльності та їх здатність перемагати у конкурентній боротьбі з вертикально організованими корпораціями та централізовано організованими бюрократичними структурами.[6]

Комунікаційні мережі відкривають небачені раніше можливості для боротьби і контролю над централізованою владою, одночасно вони породжують контр-владу. Дані комунікаційні можливості формують простір самоорганізації різноманітних спільнот на будь-якому рівні: від місцевого самоврядування до транснаціональних суспільних рухів. Завдяки інтернет-комунікаціям громадяни можуть безпосередньо бути залученими в обговоренні суспільно значимих проблем, що уможливило їх дійсну участь у політичному житті. Нарешті, вважається, що новітні форми комунікації сприяють налагодженню діалогу та взаєморозуміння між представниками різних культур та етносів. Тому, дуже часто, в контексті організації

спротиву репресивним інстанціям централізованої влади в нових інформаційних комунікаціях вбачають інструмент емансипації та налагодження суспільного консенсусу. Звідси виникає потреба дослідження взаємозв'язку комунікації та влади в сучасному суспільстві. **Метою статті** є аналіз комунікації та влади в контексті конфліктної та консенсусної моделей політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем взаємозв'язку феноменів влади та комунікації, дискурсу і мови є достатньо поширеними в сучасній соціально-політичній науці. Кратологічний аналіз комунікативних вимірів суспільного існування здійснюється в працях Г. Арендт, Т. Болла, Р. Барта, П. Блау, Ю. Габермаса, Р. Даля, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, В. Желтова, М. Кастельса, В. Ледяєва, Н. Лумана, Ж. Ліотара, Г. Лассуелла, Т. Парсона, Ж. Рансьєра, Д. Ронга, О. Сарни, В. Сокулер, М. Фуко, В. Фурса,

Серед вітчизняних дослідників проблем комунікації та влади необхідно зазначити О. Дем'янчука, М. Зайдель, Н. Капустіну, С. Пролєєва, І. Жаровську, М. Ліпіна, В. Ільїна, Тура, Є. Цокура.

Виклад основного матеріалу. В сучасному суспільстві наявні дві протилежні тенденції: прагнення сформувати певний *консенсус* з приводу важливих для нього питань і, одночасно, наявність перманентного *конфлікту*, протиборство різноманітних сил. Зазвичай влада спирається на консенсус як спосіб мобілізації та інтеграції соціуму. Натомість практики спротиву владі спираються на конфлікт як засіб розхитування централізованих ієрархій влади. Втім, подібні практики у випадку успіху самі починають вибудовувати нові владні ієрархії, котрі знову прагнуть сформувати консенсус та виключити конфлікт з соціально-політичного життя. У цьому коливанні між конфліктом та консенсусом важливу роль відіграє комунікація, котра в різних наукових напрямках трактується то як спосіб налагодження консенсусу та опору владі, то, навпаки, як джерело влади та конфлікту.

Звертаючись до праць Ю. Габермаса та Ж.-Ф. Ліотара, можна виявити притаманну сучасній гуманітарній думці суперечність між

конфліктною та консенсусною моделлю соціально-політичного устрою. Так, наприклад, в дослідженні О. Сарна розглядаються спроби Ю. Габермаса обґрунтувати можливість взаєморозуміння між суб'єктами соціуму на основі семантичного потенціалу мови, яка забезпечує легітимацію мовної практики у відповідності до стратегії двох основних типів поведінки: *комунікативної* та *інструментальної*. Перша, як вважає О. Сарна, полягає у взаємовигідній співпраці, що заснована на раціональній організації дискусії з приводу суспільно значимих питань. Натомість друга стратегія, інструментальна, передбачає використання учасника комунікації без врахування його інтересів. Комунікативний тип поведінки використовується у «життєвому світі», тобто у світі міжособистісної комунікації, а інструментальний — у «системному світі», якому притаманна масова *деперсоналізована комунікація*. «Вимога «усунення перешкод» у комунікації як перепони на шляху до взаєморозуміння передбачає введення поняття *дискурсу* для позначення легітимної і такої, що легітимізує, систем аргументації в якості механізму раціонального обґрунтування будь-яких претензій на значимість. Дискурс виступає по відношенню до окремих висловлювань як система більш високого порядку, яка відкриває доступ до аналізу принципів організації цих висловлювань, але не показує, яким чином організована вона сама» [10, с.75]. Таким чином, саме на основі *дискурсу* відкривається можливість встановлення неспотвореної потестарними детермінантами комунікації, а значить і вибудовування *консенсусу*.

Проте вже звернення до творчості Ж.-Ф. Ліотара проблематизує консенсус в межах комунікації. Справа у тому, що його концепція комунікації розгортається на фоні започаткованою представниками філософії постмодернізму критики метанаративів. В сучасному світі, на думку Ж.-Ф. Ліотара, метанаративи втрачають здатність виправдовувати та пояснювати існуючі системи організації та управління: «в ситуації постмодерна утопія конвенціоналізму («система»), яка заснована на спільній згоді і взаєморозумінні, протиставляється реальності існування («життю»), а консенсус змінюється тотальним конфліктом» [10, с.76]. Таким чином, консенсус може бути встановлений виключно в межах однієї «мовної гри», поза якою ми стикаємося з іншими правилами гри, котрі намагаються нав'язати себе один одному.

Ж.-П. Ліотар запитує, у чому ж полягає джерело легітимності в епоху після метанаративів, і дає наступну відповідь: внаслідок того, що критерій оперативності є технологічним, він не підходить для суджень про істинність або хибність, а тому тут не спрацьовує набутий в результаті дискусії

консенсус Ю. Габермаса. Подібний консенсус «гвалтує гетерогенність мовних ігор» [8, с. 12], а необхідні для розчинення жорстких меж владних ієрархій інновації з'являється завжди із суперечки та розбіжностей. Кордони повинні бути «ставкою у гри».

Особливого значення відсутність нормативно зафіксованих меж набуває в ситуації звернення до республіканської політичної традиції, котра, на думку Ж.-П. Ліотара, *не може бути легітимізованою на основі консенсусу*. Адже «республіканство» для нього — це дещо більше, ніж розподіл влади та представництво. В ракурсі комунікації республіканство постає як «певна організація режимів фраз та жанрів дискурсу, котра ґрунтується на їх відокремленні, роз'єднанні, і тим самим допускає між ними зазор (котрий надає їм можливість «грати») або, якщо завгодно, зберігає можливість враховувати події у її випадковості» [7, с. 70].

Звертаючись до визначення влади в «епоху постполітики», М. Зайдель вважає, що сьогодні відбувається перехід від примусу як підстави для владних відносин до переконання, основою якого постає комунікація. Специфіка комунікативної сутності влади, вважає дослідниця, полягає в тому, що політична влада «долає» політичне, виходить за межі політичної сфери завдяки тому, що відкидається необхідність існування *конфлікту* та *боротьби* інтересів задля встановлення і реалізації владних відносин. Звідси робиться висновок, що на основі зазначеного відбувається процес «деполітизації» та перехід до *компромісної, консенсусної* політики. Інтерсуб'єктивний характер владних відносин дозволяє сконцентруватися перш за все на дослідженні влади, яка позбавлена примусового компоненту. Ненасильницький характер влади є наслідком спілкування і обміну інформацією між людьми, здатності її трансформування у владу. Як підкреслює М. Зайдель, у відповідності з комунікативною теорією влада осмислюється як процес *спілкування* між людьми. [4, с. 641]

Проте в працях інших дослідників, зокрема Ж. Бодріяра, розкривається відмінність спілкування та влади. Остання виявляється зв'язаною з комунікацією, котра, на відміну від спілкування, має технологічний, «безвідповідальний» та несимволічний характер [1, с.137]. Подібної точки зору дотримуються і вітчизняні науковці, які доводять, що проникнення влади у міжособистісне спілкування є свідченням переходу від класичних механізмів здійснення влади до її дискурсивних або дисциплінарних форм. Відмінність сучасних владних відносин від минулих, як вважає М. Ліпін, полягає у тому, що сьогодні влада не протистоїть індивіду ззовні, вона зростається, співпадає з

ним, підміняє його собою, паразитує на ньому. Влада, яку, наприклад, описують постмодерністи, втрачає чіткі окреслення; проникаючи в людину, вона перетворює її на частину системи панування. Тепер детермінація людської життєдіяльності відбувається не завдяки зовнішньому примусу, а внаслідок добровільного розчинення індивіда у наявній системі. Таким чином, в результаті самоотождошення себе з нормами та приписами наявної соціальної системи, він виступає її втіленням. Отже, якщо раніше в історії людства влада в основному досягала підкорення шляхом зовнішньої загрози та силового примусу, то в ХХ ст. вона поглинає самість індивіда, втілюється у нього. [9, с. 141-142]

Серед визначних дослідників трансформацій влади, що відбулись при переході від класичної епохи до сучасності, був М. Фуко. Саме в його творчості можна зустріти ґрунтовне обґрунтування дискурсивних форм влади. Окрім цього, французький дослідник продовжував започатковану Ф. Ніцше традицію розгляду людської історії як арени зіткнення різноспрямованих сил.

В XVII-XVIII дисципліна, на відміну від репресивних форм влади, стають «загальними формулами панування» [14, с.200]. Як писав М. Фуко, дані «формули панування» відрізнялись від усіх попередніх практик дисципліни. Вони відрізнялись від «прислужництва» домашньої челяді, від рабства, васалітету, аскетизму та «дисципліни» монастирського типу. «Історичний момент дисциплін — момент, коли народжується мистецтво володіння людським тілом, спрямоване не тільки на збільшення його спритності та вправності, не тільки на посилення його підпорядкування, але і на формування відношення, котре в самому механізмі робить тіло настільки більш слухняним, наскільки більш корисним воно стає, і навпаки» [14, с. 201]. Саме тоді відбувається формування «політики примусу» та народжується «політична анатомія», котра одночасно виступає «механікою влади», виробляючи «слухняні» тіла.

Подібне виробництво безпосередньо пов'язане з притаманними Новому часу способами структурування часу та простору. Для розгортання «дисциплінарної влади» виявляється необхідним маніпулювання з простором, перетворення його на простір, в якому усі тіла представлені для нагляду. Дисциплінарний простір виявляє визначене для кожного індивіда місце, котре одночасно є місцем у соціальній ієрархії. Саме тому емблемою такого простору постає «паноптикум», в межах якого об'єкти влади завжди відкриті для нагляду, натомість «джерело» влади завжди залишається прихованим, невидимим і анонімним. Звідси витікає розуміння індивідуалізації як результату

дії «механізмів влади». Якщо у суспільствах, що історично передують добі Модерну, індивідуалізованим і видимим виступає носій влади, тобто тіло монарха, то в режимі дії дисциплінарної влади, навпаки, «індивідуалізація являється «низхідною»: чим більш анонімною і функціональною стає влада, тим більше індивідуалізуються ті, над ким вона здійснюється: вона здійснюється через нагляд, а не церемонії; через спостереження, а не меморіальні оповідання; через засновані на «нормі» порівняльні вимірювання, а не генеалогії, що тягнуться від предків; через «відхилення», а не героїчні вчинки» [14, с. 282]. Цей ефект індивідуалізації був би неможливим поза взаємодією влади та знання. Саме в цьому взаємозв'язку приховується продуктивність влади, адже вона, з точки зору М. Фуко, виробляє *суб'єктів та реальність*. Виходячи з цього припущення «продуктивної» функції влади робиться наступне відоме твердження: «Потрібно раз і назавжди перестати описувати прояви влади у негативних термінах: вона, мовляв, «виключає», «пригнічує», «цензурує», «виключає», «маскує», «приховує». Насправді, влада виробляє. Вона виробляє реальність; вона виробляє області об'єктів і ритуали істини. Індивід і знання, яке можна отримати про індивіда, належать до її продукції» [14, с. 284].

Як зазначають дослідники проблем влади, запропонований М. Фуко опис потестарних механізмів має неабияке політичне значення, адже він надає можливості виявити деякі розповсюджені політичні орієнтації як неадекватні складній природі влади в сучасному суспільстві. Серед найбільш важливих моментів в працях французького мислителя можна виділити, наприклад, акцентуацію «продуктивної», а не негативної природи владних відносин. Спираючись на це, вважає Н. Фрейзер, можна уникнути помилок «політики звільнення», відповідно до якої влада по суті редукується до пригнічення. Схожим чином у М. Фуко доводиться «капілярний» характер влади, що пронизує усі повсякденні практики «соціального тіла». Даний момент дозволяє перейти від аналізу макрорівня влади до вивчення елементів «мікрофізики» влади. Цього виявляється достатньо, щоб відкинути політичні практики, які передбачають, що влада сконцентрована головним чином в руках держави та економіки. Окрім цього, здійснена М. Фуко генеалогія сучасної влади розкриває взаємозв'язок цієї влади з людським життям переважно через різноманітні соціальні практики, ніж через переконання. Даний момент виявляється корисним для звільнення від уявлень, основна увага яких спрямована на викриття ідеологічно спотворених світоглядів [12].

Необхідно зазначити, що для М. Фуко влада постає динамічним феноменом, який постійно розвивається. Тому «дисциплінарна влада», котра набуває всебічного поширення у ХІХ — на початку ХХ століття сьогодні вже перебуває у стадії занепаду. Починаючи ІV-V століття, писав М. Фуко, вважалось, що розвиток західного суспільства залежить від того, наскільки дієво влада виконує свої завдання. Подібні моменти можна простежити на прикладі того значення, яке приділялось батьківській владі над дітьми в сім'ї. Руйнування подібних механізмів влади призводило до розпаду спільноти. Практики підпорядкування індивідів були важливими та артикульованими. Втім, з точки зору М. Фуко, в останні десятиліття відбуваються соціально-культурні зміни, що призводять до появи різних людей, котрі більше не піддаються дисципліні. Відповідно, французький вчений пропонує замислитись над розвитком суспільства без дисципліни. «Правлячий клас все ще просякнутий старою технікою влади. Проте очевидно, що в майбутньому нам прийдеться попроситися з теперішнім дисциплінарним суспільством» [13, с.320-321].

Яскравим свідченням занепаду дисциплінарного суспільства виступають кризи просторів ізоляції. Сьогодні загальноновизнаною є криза інститутів сім'ї, школи, або лікарні. Занепад інститутів, котрі формувались в контексті становлення дисциплінарної влади, є симптомом занепаду даного типу влади і тому, як писав Ж. Дельоз, вони не підлягають реформуванню — залишається тільки керувати їх агонією. «Саме *суспільства контролю* прийдуть на місце дисциплінарних. «Контроль» — ось слово, яким Берроуз пропонує називати нового монстра, а Фуко визнає за ним наше найближче майбутнє. Поль Вірільо постійно аналізує ультрашвидкісні форми контролю у відкритому просторі, котрі замінили собою старі дисциплінарні методи, що діють завжди в межах відкритої системи» [3, с. 227]. В суспільствах контролю відбувається подолання закритих, обмежених та ізольованих топосів. Натомість, встановлюється тотальний контроль, що долає будь-які обмеження. Ж. Дельоз демонструє дані трансформації влади змінами, що відбуваються в сфері освіти при переході до освіти впродовж усього життя. В дисциплінарних суспільствах індивід рухався від одного етапу життя до іншого, завершувався один — за ним розпочинався інший. Школа в цій черзі була чимось на кшталт підготовки до життя: завершувалось навчання — починалось доросле життя, ознакою якого була праця. Втім в суспільствах контролю навчання не завершується ніколи. Теж саме ми можемо спостерігати на прикладі зникнення межі дорослішання та поширенням

інфантилізації та педократії в наш час. «В дисциплінарних суспільствах людина постійно починає з початку (від школи — до казарми, від казарми — до заводу), тоді як в суспільствах контролю, навпаки, ніщо ніколи не завершується — корпорація, освітня система, служба в армії постають метастабільними станами, котрі можуть існувати поряд один з одним в межах однієї і тієї ж модуляції як універсальної системи деформації» [3, с. 229].

Отже, запропонований М. Фуко підхід так чи інакше передбачає розчинення людини у механізмах влади. Якщо влада має продуктивний характер, тоді цілком логічним буде припустити, що людська суб'єктивність та ідентичність є нічим іншим, як «ставкою в грі влади» [2, с. 135]. В даному контексті знання, мова, дискурс перетворюються на прояви «волі до влади». Саме це мав на увазі Ю. Габермас, коли, досліджуючи фукіанський генеалогічний метод історіографії, виявив його взаємозв'язок з «комплексами влади», котрі тільки і можуть надати смисл будь-яким висловлюванням або подіям. Для подібної методологічної позиції потрібним є «не герменевтичне розуміння, а концепт історії як безглуздої, калейдоскопічної зміни форм і образів усього розмаїття дискурсів, котрі не мають між собою нічого спільного, за виключенням одного — їх спільного призначення бути протуберанцями влади» [17, с. 289].

Запропонований Ю. Габермасом підхід до вивчення влади відрізняється від підходу М. Фуко вже тим, що для першого головною метою суспільного устрою є консенсус, натомість для другого суспільний порядок — це *війна, продовжена іншими засобами* [15, с.36]. Таким чином, концепції М. Фуко та Ю. Габермаса репрезентують притаманну сучасності суперечність між консенсусом та конфліктом. Якщо Ю. Габермас, спираючись на праці І. Канта і філософію моралі, конститує консенсусну модель суспільства, то М. Фуко, котрий наслідує традицію Ф. Ніцше, вибудовує філософію реальної історії в термінах конфлікту та влади. [11, с.127] Для Ю. Габермаса залишається можливим в процесі неспотвореної комунікації досягнути демократичного консенсусу. Натомість для М. Фуко сама можливість вільної від потестарних детермінант комунікації є утопічною [5; 16].

На думку Ю. Габермаса, можна виділити владу, котра народжується в процесі комунікації, та владу, що застосовується адміністративно. Вони відповідають наступним двом протилежним процесам, що пересікаються у діяльності політичної спільноти: «з одного боку, комунікативне формування легітимної влади, котра народжується у вільному від будь-якої репресивності процесі комунікації

політичної спільноти, а з іншої — таке забезпечення легітимності через політичну систему, за допомогою якої адміністративна влада намагається управляти політичними комунікаціями» [18, с.50]. Питання потестарних відносин пов'язується Ю. Габермасом із проблемою суверенітету народу. Справа у тому, що останній розуміється ним не як втілений у колективі, а як співвіднесений з комунікативними умовами дискурсивного формування думки і волі. Організованість, інституційна запрограмованість співвідносяться тут із спонтанністю автономних об'єднаних спільнот. Для того, щоб подібне могло бути практично здійснено, необхідним є поєднання режимів права та політичної влади. Якщо перспективою права постає *нормативність*, то перспективою влади — *інструментальність* [18, с.50-51].

Висновки. Необхідно зазначити, що в сучасній соціально-політичній теорії влада виявляється тісно взаємопов'язаною з комунікативними процесами. В залежності від того, з якої моделі соціуму, конфліктної або консенсусної виходить дослідник, вибудовується характер глумачення влади як продуктивного або негативного феномену. Влада, яка виникає в процесі взаємодії та перетину різноманітних сил, що перебувають у постійній боротьбі, передбачає конфліктну модель соціально-політичного життя. Політика в такому випадку постає війною, котра продовжується іншими засобами.

Натомість, коли ми стикаємось з теоретичними конструкціями, побудованими на базі консенсусної моделі, влада постає джерелом спотворення та розщеплення «життєвого світу» людини. Вона є тим, що руйнує консенсус, або вибудовує його на основі інструментальної раціональності. В межах подібного підходу комунікація постає основою раціонального консенсусу з приводу суспільно значимих питань. Теорія дискурсу виступає засобом «очищення» комунікації від потестарних детермінант шляхом встановлення раціонально аргументованих правил. Проте, в межах конфліктної моделі заперечується сама можливість встановлення подібних універсальних правил. Тому комунікація постає не джерелом звільнення від впливу влади, а, навпаки, втіленням влади, способом її здійснення.

Література:

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Жан Бодрийяр; Пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской. — М.: Республика; Культурная революция, 2006 — 269 с — (Мыслители XX века).
2. Делёз Ж. Фуко / Жиль Делез; пер. с франц. Е.В. Семиной. Вступит. статья И.П. Ильина. — М.: Издательство гуманитарной литературы, 1998 (Французская философия XX века). — 172 с.

3. Делёз Ж. Postscriptum к обществам контроля / Жиль Делез // Переговоры; перевод с франц. В. Ю. Быстрова. — Спб.: Наука, 2004. — С. 226-233.
4. Зайдель М. Власть в эпоху постполитики / М.І. Зайдель // Гілея. — 2012. — 62. — С. 641-645.
5. Зимовець Р.В. Дискусія «Фуко-Габермас»: внесок до теорії влади / Р.В. Зимовець // Філософська думка. — 2000. — № 2. — С. 104-120.
6. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / Мануель Кастельс; Пер. з англ. Е. Ганиш, А. Волкова. — К.: «Ваклер», 2007. — 304 с. — (Cogitatio nova).
7. Лиотар Ж.-Ф. Докладная о легитимации // Постмодерн в изложении для детей: Письма: 1982-1985. / Жан-Франсуа Лиотар; перевод с французского, примечания и общая редакция А.В. Гараджи — М.: Рос. гос. гум. ун-т, 2008. — С. 59-87.
8. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар; пер. с фр. Н.А. Шматко — М.: Институт экспериментальной социологии; Спб.: Алетейя, 1998. — 160 с. (серия «Gallicinium»).
9. Ліпін М.В. Власть та спілкування / М. Ліпін // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 504-505. Філософія. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. — С.139-143
10. Сарна А.Я. Консенсус или конфликт? Проблема понимания в концепциях Ю. Хабермаса, Ж.-Ф. Лиотара, Ф. Джеймисона / А.Я. Сарна // Понимание и существование. Сборник докладов международного научного семинара. — Мн: Изд-во ЕГУ ЗАО — ПроPILEI, 2000. — С. 68-77.
11. Фливерберг Б. Хабермас и Фуко — теоретики гражданского общества / Б. Фливерберг; Пер. Н. В. Романовский // Социологические исследования — 2000. — № 2. — С. 127-136.
12. Фрейзер Н. Фуко о современной власти: эмпирические прозрения и нормативная путаница / Нэнси Фрейзер // Неприкосновенный запас. — 2013. — №2. — Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2013/2/i5-pr.html>
13. Фуко М. Власть и тело / Мишель Фуко // Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью; пер. с франц. С. Ч. Офертас по общей ред. В. П. Визгин и Б. М. Скуратова. — М.: Праксис, 2002. — С. 161-170.
14. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Мишель Фуко; пер. с фр. В. Наумова под ред. И. Борисовой. — М.: Ad Marginem, 1999. — 479 с.
15. Фуко М. Нужно защищать общество: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1975-1976 учебном году / Мишель Фуко; перевод с французского Е. А. Самарской — Спб.: Наука, 2005. — 312 с.
16. Фурс В. Полемика Хабермаса и Фуко и идея критической социальной теории / Владимир Фурс // Логос. — 2002. — № 2 (33). — С. 120-152.
17. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. Ю. Хабермас; пер. с нем. — М.: Издательство «Весь Мир», 2003. — 416 с.
18. Хабермас Ю. Философский спор вокруг идеи демократии. Лекция вторая / Ю. Хабермас. // Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью; пер. с нем. А. В. Михайлова и В. И. Кононова. — М.: Наука, 1992, — С. 31-55.

Karashchuk M.H. Power in communication networks – Article.

Summary. The research is devoted to the analysis of communication and power in the context of conflict and consensus policy models. It is revealed that in modern socio-political theory power is closely interrelated with communicative processes. Depending on which model of socio-political life, conflict or consensus, the researcher comes from, the nature of the interpretation of power is constructed as a productive or negative phenomenon.

Keywords: power, network, communication, discourse, politics, conflict, consensus.

Карашук М.Г. Власть в сети коммуникации – Статья.

Аннотация. Исследование посвящено анализу коммуникации и власти в контексте конфликтной и консенсусной модели политики. Раскрывается, что в современной социально-политической теории власть оказывается тесно взаимосвязанной с коммуникативными процессами. В зависимости от того, с какой модели социально-политической жизни, конфликтной или консенсусной выходит исследователь, выстраивается характер толкования власти как производительного или негативного феномена.

Ключевые слова: власть, сеть, коммуникация, дискурс, политика, конфликт, консенсус.